

ІСТОРИЧНИЙ МІФ: ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ В РАМКАХ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХОДУ

У статті досліджено основні підходи до визначення історичного міфу, його структури та суті. Проаналізовано передумови становлення окремих міфів та їх вплив на світоглядно-оціночну сферу життя людини, а також на її індивідуальну та колективну ідентичність. Розглянуто функції, які міфи виконують на сучасному етапі. Відстежено особливості застосування міфів у формуванні характеру особистості.

Ключові слова: історичний міф, наратив, адаптивність, колективна ідентичність, світогляд.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження міфів у різних їх формах є очевидною в контексті тісної взаємопов'язаності між ними й історичним розвитком людства. Неперервність міфологічного процесу зумовлена не лише світоглядною функцією, яку виконує цей тип наратива. Маніпуляції з використанням міфів відбувалися як у минулому, так і в сьогоденні. Прикладом цього можуть слугувати численні ідеологічні техніки і так звані «війни за історію», де міф виступає, з одного боку, як об'єднувальний чинник, а з іншого – як розрізняючий (у рамках конструювання протиставлення «ми – вони»). Міфологічна складова частина є одним з основних чинників, що спричинили і надалі підживлюють гібридну війну, з якою сьогодні стикається Україна.

Попри поширеність використання цього поняття, існують проблеми з однозначним визначенням дефініції міфу аж до помилкового ототожнення з іншими наративними формами. Крім того, індивідуальний та колективний аспекти сприйняття, збереження, модифікації та поширення міфу на сучасному етапі становлять неабиякий інтерес у психологічній науці.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблему міфу вивчали багато вчених у різних сферах наукової діяльності. Так, у психологічному ключі це явище досліджували З. Фройд та К. Г. Юнг. Р. Мей розглядав міф із погляду екзистенціальної психології. З. Коваль зосередився на міфах як на управлінських інформаційно-психологічних проектах. Теоретичні засади історичного міфу досліджували О. Ясь, І. Гирич та Ю. Шаповал. Трикомпонентний комплекс «міф – держава – нація» був об'єктом наукового інтересу Е. Кассіра, Дж. Шопфліна, Дж. Госкінга, Е. Сміта та Б. Стрета. Низка вчених досліджували феномен історичного міфу, його вплив на національну ідентичність та свідомість з акцентом на конкретні народи. Так, А. Седжестен та Л. Бойя зосередилися на румунських міфах, Х. Торесілья – на іспан-

ських, А. Вреттос і Н. Сміт конкретизували поле свого дослідження не лише географічно, а й темпорально, сфокусувавшись на вікторіанській Англії. Дж. Сміт, Р. Бакстон та К. Болле ґрунтовно дослідили міф з історико-культурного погляду, а Р. Барт висвітлив це питання під кутом філософії. Попри таку кількість доробків у вивченні цього типу наративів, невирішеною є проблема неточностей у розрізненні окремих типів міфу (зокрема, політичного, історичного, національного). Крім того, питання історичного міфу саме з погляду психологічної науки також лишається недослідженим.

Метою статті є розгляд концепцій міфу з погляду історіографії, літературознавства та філософії, з акцентом на психологічній складовій частині досліджуваного явища, зосереджуючись на категорії історичного міфу, а також аналіз його структури, особливостей формування, функціонального арсеналу та взаємозв'язку з основними психічними процесами.

Специфіка мети зумовила формулювання таких завдань статті:

- проаналізувати підходи до визначення міфу як такого та його історичного різновиду зокрема;
- охарактеризувати структуру історичного міфу та його природу;
- зіставити різні класифікації міфів на сучасному етапі;
- дослідити функції, які виконує міф у психологічній сфері;
- проаналізувати роль міфу в становленні як індивідуальної, так і колективної ідентичності.

Виклад основного матеріалу. З огляду на пов'язаність термінів (а подекуди їх помилкове взаємозаміщення), вважаємо за необхідне спочатку розглянути співвідношення понять «легенда» та «міф». Як зазначає А. Седжестен, спільною ознакою в обох випадках є належність до категорії наратива, хоча кожна легенда могла бути міфом, що втратив свій міфічний вплив [12]. Дж. Сміт та інші визначають легенду як традиційну

розповідь, що, як вважалося, мала історичне підґрунтя. На відміну від неї, міф звертається до надприродних чи священних аспектів [14].

Оксфордський словник англійської мови подає таке визначення міфу: «повністю вигаданий наратив, в якому згадуються надприродні істоти, дії чи події, і який уособлює популярну ідею, що стосується природних чи історичних явищ» [17]. За словами А. Седжестен, особливу увагу на вивчення міфу звернули на початку ХХ ст. релігієзнавці й антропологі. К. Леві-Строс розглядав цей термін як спосіб мислення, що презентував універсальні структури. Натомість М. Еліаде приписував міф до ідеального священного часу, трактуючи цей термін як явище священне та моральне, яке виконувало пояснювальну функцію та приносило задоволення. Зрештою, Б. Маліновський означив міф як засіб соціальної згуртованості [12].

За словами Р. Барта, міф – це семіологічний комплекс. Контекст відіграє для нього важливу роль, оскільки залежно від контексту змінювався ефект міфу. Важливим аспектом цього явища є імпресивний характер, який є сильнішим, ніж раціональні пояснення, здатні його розвінчати [1]. Цю тезу підтверджують напрацювання Н. Сміт, яка аналізувала вплив артуріанського міфу на формування свідомості дітей Вікторіанської доби. Зіставляючи варіанти історії про короля Артура авторства Т. Мелорі й А. Теннісона, науковець звертає увагу на те, що останній був значно популярнішим. Цей факт вона пояснює тим, що стиль А. Теннісона, на відміну від фактичного опису Т. Мелорі, передбачав використання яскравої образної системи та поетичний викладу [15]. Отже, інструментарій А. Теннісона більше апелював до емоцій читача, ніж до раціонального мислення, у чому ми вбачаємо яскравий приклад творення та передачі міфу.

Р. Барт також пояснює прийняття міфу тим, що читач бачить у ньому індуктивну систему, на відміну від семіологічної. Еквівалентність, що трапляється в міфі, реципієнт розглядає як казуальну обумовленість, а означення та означуване поєднує природним співвідношенням. Отже, як зазначає науковець, будь-який семіологічний комплекс є системою цінностей, які реципієнт приймає за факти [1]. На хибне заміщення понять при сприйнятті міфу звертає увагу і З. Коваль [3]. Схожість, якою її можна побачити під кутом зору наукового аналізу, у міфі розглядають як тотожність. Таким чином міф формує та керує новою реальністю, яка, попри свою сюрреалістичність, дає реципієнтові оманиливе відчуття цілісної дійсності, якої він прагне.

Так само й А. Седжестен визначає міф як наратив, у якому події часто відбуваються у фантастичних часових рамках та перебувають у тісній взаємопов'язаності між собою. Особливу увагу науковець звертає на метенаративи в міфоло-

гії. За її словами, такі конструкти, як Прогрес, Цивілізація, Націоналізм, Демократія, мали керівний статус у різні історичні епохи. Крім того, міф частково підтримує формування колективної ідентичності через приписування потенціалу загрози представникам інших груп. З огляду на це, дослідниця означає міф як наратив про минуле певної спільноти, скомпонований із відібраних подій, які здатні змобілізувати емоції та виробити або ж модифікувати погляди членів цієї групи. Важливо звернути увагу на те, що під час вибору таких подій їхня історична достовірність не береться до уваги [12]. Це визначення можна зіставити з дефініцією Дж. Шопфліна та Ж. Госкінга, які вважають міф наративом, що ілюструє уявлення спільноти про саму себе [11].

Досліджуючи функції, які виконують міфи в житті людини, Р. Мей теж значну роль відводить інтеграційному аспекту. Окрім надання відповіді на питання творіння на творчості, учений виокремлює функцію підтримки моральних цінностей, які є важливою складовою частиною національної ідентичності та національної свідомості. Зрештою, за словами Р. Мея, міфи допомагають індивіду зрозуміти, хто він такий, зумовлюють відданість певній спільноті [10].

Як зазначають Дж. Сміт та інші, процес міфотворення триває і зараз. Цей особливий вид наративів адаптується відповідно до епохи, моральних цінностей, що можна простежити в зміні певних елементів: хронотопа (наприклад, траса замість лісу), персонажів (привид-автостопер замість вовкулаки). Одну із ключових ролей на сучасному етапі, на думку дослідників, відіграють комп'ютерні ігри та вигаданий всесвіт супергероїв [14]. У будь-якому разі і архаїчні, і сучасніші міфи виконують подібну функцію, яку К. Юнг означив задоволенням, яке приносить зміст кожної міфологеми [4].

Визначивши основні моменти дефініції міфу перейдемо до його різновидів, зупинившись на історичному. За словами З. Ковалья, який розглядав їх як психологічні маніпулятивні проекти, міфи загалом можна поділити на три групи [3]. Перша – короткотривалі, тобто такі, які не проходять перевірку часом. На противагу, довготривалі міфи, що становлять другу групу, є стійкішими в цьому плані. До третьої категорії належать ті, які важко перевірити. Їх дослідник називає історичними, і саме їх ми розглянемо детальніше.

За словами І. Гирича та Ю. Шаповала, історичний міф – це «система позитивних оцінок героїв і подій минулого, на підставі яких формується цьогочасна національна політика, національно-визвольний рух» [2, с. 41]. О. Ясь трактує історичний міф як своєрідну, проте часто деформовану історичну свідомість. У такому разі через емоційно-психологічні й інтуїтивні елементи (наприклад, образи та символи) передані знання та пояс-

нення процесів, подій, фактів та явищ минулого. Водночас ірраціональні компоненти поєднані з вибраними тенденційними складниками логіко-раціонального пояснення [6]. У цьому контексті варто також звернути увагу на класифікацію А. Седжестен. Науовець зосереджується на орієнтованих у минуле міфах про заснування (також відомих як фундаторські), які пояснюють походження спільноти й описують її минулий устрій, та есхатологічних, які спроектовані в майбутнє. Серед міфів, що функціонують на сучасному етапі, А. Седжестен до першої групи відносить історичні, а до другої – політичні [12]. Проте Е. Сміт розмиває цю межу між двома типами, зазначаючи, що політичні міфи зосереджені на народженні та розвитку суспільства та нації [13]. На нашу думку, у концепції Е. Сміта відбулося заміщення поняття «політичний міф» з «історичним міфом, який використовують із політичними цілями».

Історичний міф має комплексну структуру. І. Гирич та Ю. Шаповал визначають п'ять основних її компонентів: 1) національний месіанізм; 2) власний історичний шлях; 3) колективний дух народу; 4) протиставлення свого національного інтересу національним інтересам панівних націй; 5) заклик до будівництва автономного ладу.

Перший елемент передбачає відчуття месіанізму нації. Постулюється її винятковість, а також приписуються позитивні характеристики, що виводять її у контраст з іншими націями [2]. Як зазначає А. Седжестен, такі месіаністичні міфи досить типові для національної політики. Вони відводять нації особливу місію, а риси, які приписуються цій спільноті, виводять її у привілейоване становище порівняно з іншими націями [12]. Прикладом такого месіаністичного міфу може слугувати випадок, описаний Л. Бойєю. Пояснюючи, чому румуни втратили важливі атрибути західної цивілізації, історик зазначив, що саме цьому народу випало захищати Європу від наступу ісламських держав у XV – XVII ст. Румунам доводилося «радше тримати меч, ніж перо», отже, вони заплатили свою ціну. Як наслідок, розвиток західної цивілізації Л. Бойя обумовлює жертвовною місією свого народу [7].

Друга складова частина історичного міфу, окреслена І. Гиричем та Ю. Шаповалом, – це власний історичний процес нації, який є окремим та незалежним від інших народів [2]. Найяскравіше його можна проілюструвати міфом американського індивідуалізму, який досліджував Р. Мей. Саму характеристику людської самостійності дослідник обумовлює рисами соціальних та національних груп, які виїздили на новий континент [10]. У момент осмислення себе окремою нацією та здобуття незалежності розпочався і самостійний історичний шлях Америки.

Третій компонент – постулювання єдиного «духу народу» – передбачає, що це колективне

явище керує історичним шляхом нації від найдавніших часів аж до сучасності. Н. Сміт називає цей феномен національним характером. Досліджуючи історичні міфи вікторіанської Англії, науовець зазначає, що в контексті імперіалізму тогочасні підручники історії були просякнуті ідеєю цієї спільноти [15].

Наступним елементом є протиставлення власного національного інтересу інтересам панівної нації. І. Гирич та Ю. Шаповал зазначають, що в такому разі наголошується на невпинній суперечності, виходом з якої є побудова своєї національної держави [2]. Це можна простежити в процесі іспанського націогенезу. Х. Торесілья наводить тезу про народження іспанської нації у момент початку протистояння французькій окупації на початку XIX ст. За словами дослідника, також важливу роль за цих умов відіграло застереження видатного іспанського діяча А. де Капмані щодо небезпеки запозичення та прийняття французьких звичаїв [18]. Отже, є підстави говорити про конативний компонент історичного міфу.

Останньою складовою частиною історичного міфу є ідея розбудови автономного устрою в складі більшого – багатонаціональної держави. Цей процес вважається першим кроком на шляху до національної незалежності. Такому формулюванню відповідає ідея органічної праці, що була поширена на теренах розподіленої Польщі у XIX ст.

Говорячи про структуру, варто також зазначити, що історичний міф, у свою чергу, входить до складу більш комплексної конструкції – міфу національного. Формування історичного міфу, за словами І. Гирича та Ю. Шаповала, лежить в основі національно-визвольного руху кожного народу. Цей наратив зазвичай складається в епоху романтизму та лягає в основу головних творів літератури, історіографії, національної думки [2]. Варто звернути увагу на те, що дослідники виводять історичну прозу в ряд найсприятливіших середовищ для поширення історичних міфів, що зумовлює необхідність аналізу саме цього виду літератури в міфологічному контексті.

Як зазначає А. Седжестен, міфи виконують не лише пояснювальну функцію, а й беруть участь у формуванні ідентичності особистості [12]. Так само і З. Фройд визначає міф кроком, що виводить індивіда за межі групової психології. Крім того, за його словами, на базовому рівні людського розуму ми знаходимо міфи [9]. Питання ідентичності в цьому контексті також порушує Р. Мей. Дослідник вважає, що коли панівним міфам не вдається відповідати усім різновидам людського становища, індивід особливо гостро відчуває потребу в пошуку внутрішньої ідентичності. Досліджуючи американський міф, Р. Мей наводить ілюстрацію з роману «Великий Гетсбі» Ф. Фітцджеральда: відчувши втрату колективного

міфу («Американської мрії»), герой розмірковує над власним розумінням Америки як такої [10].

Дж. Шопфлін та Ж. Госкінг вважають, що однією з функцій міфу є розмежування когнітивного поля, отже, і спрощення складних конструкцій [11]. Про ефективність міфу в когнітивній площині також пише А. Седжестен. За її словами, міф створює концентроване, спрощене та стандартизоване бачення реальності. У цьому контексті доречно згадати про міфічне мислення, яке дослідниця вважає засобом контролю хаосу, що надає певної закономірності, здавалося б, неупорядкованому видимому світу. Із занепокоєнням, яке «відчуває людина, стикаючись із неконтрольованим та примхливим потоком життя, допомагають впоратися міфи, історії, які роблять життя та її місце в ньому наповненим сенсом» [12, с.142]. Міф дає відчуття належності не лише до групи людей, а й до світу загалом.

Наведене А. Седжестен пояснення стосується нерозвиненого і примітивного мислення, яке вона вважає протилежним чіткій, раціональній аргументації. Ця теза співзвучна з ідеєю Р. Барта, який зазначає, що навіювання та констатація – два важливі елементи будь-якого міфу [1]. Сам термін «міф» походить від грецького “*muthos*”, що, як зазначає А. Седжестен, протиставлялося логічному мисленню (гр. “*logos*”) у постаристотелівському давньогрецькому світі. Поняття “*muthos*” позначало ірраціональну, емоційну частину особистості, імпульси людської поведінки, поетичну грань розуму. Крім того, міфічні наративи мобілізують емоції завдяки інтенсивному використанню символів та ритуалів. З огляду на це науковець попереджає про небезпеку потенціалу міфу [12]. У контексті використання символів та міфів гітлерівським режимом Е. Кассінер визначав міф як загрозу, оскільки «міфічні монстри» перемагають рацію в часи суспільного й економічного неспокою [8].

Отже, можна підсумувати, що міф базується на ірраціональній складовій частині людської психіки, апелюючи до неї. Р. Барт переконаний у тому, що будь-який міф має імпресивний характер, оскільки його метою є здивувати, вразити реципієнта. До того ж таке враження є набагато потужнішим, ніж будь-які раціональні пояснення, що можуть розвінчати цей наратив [1]. Проаналізувавши творчість Т. Гарді, А. Конан Дойла, Дж. Льюїса, С. Батлера та Ф. Майерса, науковець А. Вреттос зазначає, що особливості свідомості й особистої ідентичності у вікторіанській Англії відображено в намаганнях пояснити проникність емоцій у матеріальний світ [19]. Важливо пам'ятати, що тогочасна Британська імперія була дуже родючим ґрунтом для міфотворчості. Одним із провідних наративів цієї епохи був міф про короля Артура. Як зазначає Н. Сміт, із запровадженням обов'язкової початкової освіти в школах заохочувалося вивчення бри-

танської історії через її видатних особистостей, серед яких був і легендарний король Артур [15]. Отже, із раннього дитинства формувався образ національного героя.

Значною мірою міфи впливали на формування норм поведінки в людській спільноті, визначаючи провідні риси характеру, яких мали прагнути представники певної національності. Х. Торесілья зазначає, що міфи мають визначний вплив на формування конкретного суспільства, зумовлюють поведінку людей та відіграють роль у становленні їхньої ідентичності [18]. Зв'язок між міфом та поведінкою, хоч і зворотний, знаходить і А. Седжестен, розглядаючи його в контексті пострадянського простору. За таких умов люди відчували розрив зі своїм минулим, який, незалежно від політичної системи, привів до необхідності пошуку нових орієнтирів та підлаштування способу мислення до нового набору цінностей та типів поведінки. Зміни в таких вимірах можуть бути травматичними, а атмосфера непевності та суспільних проблем створює сприятливі умови для міфотворення [12].

Інше середовище, де міф визначає тип прийнятної поведінки та рис характеру, зазначає Р. Мей. Дослідник звертає увагу на американський міф індивідуалізму, який, почавши формуватися, становив разючу опозицію загальноприйнятій обцинності середньовічного «Старого світу». Двома наслідками цього Р. Мей визначає розвиток духу змагання і самостійності та відчуття самотності, притаманне американцям. Однією з передумов формування міфу індивідуалізму науковець вбачає у волелюбності та свободі як одній із провідних цінностей вихідців із різних народів, що згодом стали фундаментом нової нації [10]. Ціннісну складову частину будь-якого міфу зазначав і Р. Барт. За його словами, міф містить цілу систему цінностей, серед яких історія, географія, література, і особливо мораль, що і диктує стандарти поведінки [1].

Далі перелічуючи особливості американського характеру, продиктовані міфом, Р. Мей згадує нестабільність та авантюризм. Знову-таки витоки цих якостей варто шукати в історичному контексті колонізації Америки, яка по своїй суті була ризикованою справою. «Зміна» як явище, як стверджує дослідник, має для цієї нації неабияку вагу. Не прив'язуючи себе ні до чого, окрім зміни, американці звикли ставитися до мінливості як до природного стану людини. Концепт нестабільності, втративши для них негативну конотацію, тепер розглядався лише як джерело позитивних змін, і, таким чином, став в один ряд із таким поняттям, як «диво». Незалежно від того, чим американець обумовлює зміни, що відбувалися, – провидінням чи прогресом, вони найчастіше вважатимуться сприятливими. З іншого боку, Р. Мей вказує, що в такій гонитві за змінами питання щодо якості

нового явища, об'єкта, тенденції не порушується і часто залишається поза увагою. Зрештою, корені такої моделі непостійності вчений вбачає у намаганні втекти від страху смерті [10].

Інший яскравий приклад впливу міфу на формування сценаріїв поведінки можна простежити в Англії. Н. Сміт переконана, що у Вікторіанську епоху паралельно зі зростанням популярності дитячої літератури активізувалося пропагування цінностей та наборів рис характеру, які поділялися на три групи [15]. Так, відповідно до цієї парадигми, «хлопчачими» рисами є сила, вірність, правильність та відважність. «Дівчача» група включала такі якості, як люб'язність, м'якість, скромність та ввічливість. Спільною для обох статей є третій набір рис, як-от честь, щедрість, г'речність, християнська лагідність та бажання допомогти. Визначну роль у формування прийнятної поведінки науковець відводила колоніальному духу, що панував у часи Британської імперії. Він знаходив прояв у відчайдушності моряків та першовідкривачів, що вирушали підкорювати й освоювати нові землі. Цей самий дух, як стверджує Н. Сміт, зумовлює жорсткість та впертість у подоланні труднощів, а також відчуття справедливості. Зрештою, колоніальний міф постулював «владний дух, який давав їм [англієцям] владу над народами Сходу» [15, с. 27].

У контексті «популярних» рис характеру, що диктуються міфом, варто згадати і набір героїв та антигероїв, який укладається тим самим нарративом. Такі дійові особи є прикладами для наслідування або ж зразками неприйнятної поведінки, якої носії міфу намагаються уникати. За словами І. Гирича та Ю. Шаповала, історичний міф варто розглядати також з погляду історико-духовного буття народу. Дослідники трактують міф як уявлення широких мас про своє минуле, сформоване та впроваджене за участі ідеологічного механізму держави або ж силами інтелектуалів-політиків. Важливою складовою частиною цього явища дослідники вважають наявність системи позитивних та негативних героїв історії. У конкретній спільноті виробляється загальне стереотипічне ставлення до події в історії та дійових осіб – як позитивних, так і негативних. Виводиться бінарна опозиція «свій – чужий», оскільки так само формується бачення духовно-ідейних цінностей суспільства (зокрема, позитивні риси характеру та норми поведінки), що виконують функції інтеграційного елемента для конкретної групи. Окрім ставлення до (анти)героїв та психологічних характеристик, оціночний характер також має бачення власного давнього та близького минулого, коли події трактуються як досягнення або трагедії [2].

Як зазначає З. Коваль, міф (зокрема, політичний) містить гіперболізований образ ворога, який подається як корінь всього зла, оскільки цей нара-

тив дослідник вважає управлінським інформаційно-психологічним проектом [3]. Ми повертаємося до вищезгаданого протиставлення, проте в цьому випадку воно ще й марковане, оскільки концепт «свій» вважається позитивним, а «чужий» – негативним. Загалом, у такій демонізації ворога можна простежити маніпулювання архетипом Чужого. К. Юнг, який увів саме поняття архетипу, визначає це явище як своєрідну готовність знову і знову репродукувати ті самі чи подібні міфічні ідеї [5, с. 84]. У такому разі ми знову простежуємо провідну роль узагальнення, коли ідентичне або схоже об'єднується в одну групу. У цьому контексті цікавим є спостереження Дж. Сміта й інших: в уявленні грецьких істориків народи, що мешкали на межах відомого їм світу, мають звичаї, цілковито протилежні грецьким [14].

У важливості ролі національних героїв у формуванні особистості під впливом міфу переконана і Н. Сміт. Метою віднайдення історії про Артура у Вікторіанську добу був пошук англійського героя, що був би ідеалом для широкого загалу [15]. Так само і Р. Мей стверджує, що люди потребують рольових моделей, зразків поведінки, моральності, уособленої в образі людини, з якою можна себе ідентифікувати. За словами дослідника, люди наслідують героя, який є міфом у дії. На прикладі Мартіна Лютера Кінга Р. Мей показує, як багато людей різних статей, віку, що мали відмінні риси характеру, об'єднувалися в переживанні триумфу та зміцненні власної самооцінки через ідентифікацію із цією особистістю. Зрештою, герої необхідні членам спільноти для пошуку власних ідеалів, відваги та мудрості [10].

Повертаючись до тези про риси характеру, варто зазначити їхній об'єднувальний чинник. Як зазначає Р. Мей, предки більшості американців – емігранти XIX ст., які залишали свою батьківщину з різних причин: через картопляний голод в Ірландії, втрату власності через борги у Швеції чи погроми в Східній Європі. Усіх їх об'єднувала сміливість, що стосувалася не лише подорожі в незвідане, а й відмови від міфів суспільства, яке вони покидали [10]. А. Седжестен переконана, що міф є як засобом культурної репродукції, так і носієм вищих моральних цінностей, на яких будуються норми групової поведінки [12]. Отже, за словами Дж. Шопфліна, міф є інструментом самовизначення конкретної спільноти [11]. Б. Строт вважає, що такий нарратив згуртовує членів суспільства, зміцнюючи їхні внутрішні зв'язки навколо спільного «ми», урівноважуючи його з відмежуванням від тих, хто не належить до їхньої спільноти (об'єднаних у категорію «вони») [16].

Висновки. Отже, маючи високий рівень адаптивності, явище міфу пройшло тривалий процес становлення та видозмін, зберігши за собою основну функцію доповнення відсутніх елементів кар-

тини світу особистості (зокрема тих, що спроектовані в минуле), об'єднання своїх носіїв у спільноту й ірраціональну природу. Однією з характерних рис цього явища є помилкова заміна схожості між двома елементами тотожністю.

Говорячи про основні класифікації сучасних міфів, варто звернути увагу на критерії поділу: за тривалістю вони поділяються на короткострокові, довгострокові й історичні; за проекцією – на ті, що спрямовані в минуле, і ті, що звернені в майбутнє. На теперішньому етапі міфи здебільшого пропагують популярну ідею, що стосується природних чи історичних явищ. Зосереджуючись на історичному типі міфу, варто зазначити, що його структуру становлять національний месіанізм, власний історичний шлях, колективний дух народу, протиставлення свого національного інтересу національним інтересам панівних націй та заклик до будівництва автономного ладу.

У своїй суті, історично протиставляючись логічному мисленню, міф апелює до емоційного складника; його найдієвіший інструмент – це враження, а мета – стимулювати емоції, почуття та пристрасті. Ще одним елементом ірраціонального характеру міфу є догмат про його достовірність, яка не перевіряється критично, а, як наслідок, стає імперативом.

Крім того, міф має чітко виражену конотативну специфіку не лише тому, що включає в себе цілу систему цінностей, а й тому, що є системою позитивних та негативних оцінок подій та постатей минулого. Ідеалізація власних героїв безпосередньо пов'язана зі встановленням домінуючих рис характеру, що пропагувалися в конкретному суспільстві. Характерною особливістю міфу є різка негативізація ворога та виведення чіткого протиставлення між членами спільноти та тими, хто до неї не входять. Варто зазначити, що ця властивість має архетипну природу. Зрештою, водночас зі значним впливом на окремо взятих індивідів міф пов'язаний зі спільнотою, багато в чому визначаючи й окреслюючи її, що, зокрема, можна простежити і на прикладах людей, які покидали свої соціальні групи або ж творили нові.

З огляду на розміщення поняття історичного міфу на перетині кількох дисциплін та недостатню увагу, приділену цьому феномену з боку психології, це питання лишається перспективним для подальших досліджень у різних галузях психологічної науки. У прикладному аспекті напрацювання у сфері історичних міфів зроблять вагомий внесок у розвиток політичної психології з огляду на широке використання таких наративів у царині політики. Перспективи для соціальної психології зумовлені потужною об'єднувальною функцією, яку виконують історичні міфи, та їх спрямуванням на міжособистісні відносини та суспільні групи загалом. Насамкінець, ціннісні компоненти істо-

ричного міфу відкривають це явище як поле досліджень аксіопсихології та психології особистості.

Література:

1. Барт Р. Мифологии. Пер. С. Засекина. Москва : Академический проект, 2017. 394 с.
2. Гирич І., Шаповал Ю. Чому необхідно переосмислювати минуле? Київ : Фонд Конрада Аденауера, 2010. 44с.
3. Коваль З. Міфи як успішні та стійкі управлінські інформаційно-психологічні проекти. *Актуальні проблеми державного управління* : збірник наукових праць ОРІДУ / голов. ред. М. Іжа. Вип. 4 (60). Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2014. С. 94–98.
4. Юнг К. Г. Душа и миф: шесть архетипов. Пер. с англ. В. Наукманов. Кинв : Государственная библиотека Украины для юношества, 1996. 384 с.
5. Юнг К. Г. Психология бессознательного. Пер. с англ. В. Зеленского. 2 изд. Москва : Когито-Центр, 2010. 352 с.
6. Ясь О. Міф історичний. *Енциклопедія історії України* / редкол.: В. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Т. 6 : Ла – Мі. Київ : Наукова думка, 2009. 790 с.
7. Voia L. History and Myth in Romanian Consciousness. Trans. from Hungarian by J. Brown. Budapest : Central European University Press, 2001. 228 p.
8. Cassirer E. The Myth of State. New Haven ; London : Yale University Press, 1946. 303 p.
9. Freud S. Group Psychology And The Analysis Of The Ego. Authorized translation by J. Strachey. Fifth Impression. London : The Hogarth Press, 1949. 134 p.
10. May R. The Cry for Myth. New York : W. W. Norton & Company, 1991. 324 p.
11. Hosking G. et al. Myths and nationhood. New York : Routledge, 1997. 256 p.
12. Segesten A. Myth, Identity and Conflict: A Comparative Analysis of Romanian and Serbian Textbooks. Lanham : Lexington Books, 2011. 314 p.
13. Smith A. National identity. Reno : University of Nevada Press, 1991. 226 p.
14. Smith J., Buxton R., Bolle K. Myth. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/myth#ref23605> (access date: 13.10.2018).
15. Smith N. King Arthur and the historical myth of England: a child's guide to nationalism and identity in the Victorian era. *College of Arts & Sciences Senior Honors Theses*. 2016. P. 124.
16. Streth B. European Identity. To the Historical Limits of a Concept. *European Journal of Social Theory*. 2002. Vol. 5. № 4. P. 387–401.
17. Simpson J., Weiner E. The Oxford English Dictionary. 2 ed. Vol. X. Oxford : Clarendon Press, 1989. P. 177.

18. Torrecilla J. Spanish Identity: Nation, Myth, and History. *Studies in 20th & 21st Century Literature*. Vol. 33. Is. 2. Art. 2. P. 204–226.
19. Vrettos A. Displaced Memories in Victorian Fiction and Psychology. *Victorian Studies*. 2007. Winter. № 2 (49). P. 99–107.
-

Савчук В. А. Исторический миф: психологические аспекты в рамках междисциплинарного подхода

В статье исследованы основные подходы к определению исторического мифа, его структуры и сути. Проанализированы предпосылки становления определенных мифов и их влияние на мировоззательно-оценочную сферу жизни человека, а также его индивидуальную и коллективную идентичность. Рассмотрены функции, выполняемые мифами на данном этапе. Отслежены особенности применения мифов в формировании характера личности.

Ключевые слова: исторический миф, нарратив, адаптивность, коллективная идентичность, мировоззрение.

Savchuk V. A. Historical myth: psychological aspects within interdisciplinary approach

The paper analyses main approaches to defining the historical myth, determining its structure and essence. It focuses on the prerequisites for formation of specific myths and the impact they have on worldview and axiological spheres of human's life as well as one's individual and collective identity. The functions that modern day myths fulfil are also studied in the paper. Finally, it analyses the peculiarities of myth implementation in molding a person's character.

Key words: historical myth, narrative, adaptability, collective identity, worldview.